

Σχολικός εκφοβισμός: Μαθήματα από τους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς

Ευαγγελία Γαλανάκη, Ειρήνη Αμανάκη
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ομιλία στην Ημερίδα «Bullying, Μας αφορά όλους»
Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη
27 Απριλίου 2015

Ο ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Πρόσωπο-κλειδί, με τεκμηριωμένη **καθοριστική συμβολή** στην αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων παρέμβασης διεθνώς.

(Kallestad & Olweus, 2003· Troop & Ladd, 2002· Yoon, 2004· Yoon & Kerber, 2003)

Αποστολή και ευθύνη του δασκάλου είναι να παρέχει ασφάλεια, βοήθεια και προστασία.

Πιθανότητες εφαρμογής προληπτικών ή θεραπευτικών προγραμμάτων: εξαρτώνται από την προσωπικότητα, τις εμπειρίες –γενικά και ειδικά τις εμπειρίες εκφοβισμού/θυματοποίησης-, τις γνώσεις, στάσεις, αντιλήψεις του εκπαιδευτικού για το θέμα.

Ο ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

- Δεν παρεμβαίνουν συχνά και αποτελεσματικά.
- Έχουν ελλειπείς γνώσεις για τον εκφοβισμό.
- Έχουν δυσλειτουργικές πεποιθήσεις για τον εκφοβισμό.
- Ζητούν επιμόρφωση.
- Αντιμετωπίζουν άγχος, εξουθένωση, ελλιπή υποστήριξη.

(π.χ., Bauman & Del Rio, 2005· Bauman & Hurley, 2005· Beran, 2005· Boulton, 1997· Craig, Henderson, & Murphy, 2000· Hanish & Guerra, 2000· Hanish, Kochenderfer-Ladd, Fabes, Martin, & Denning, 2004· Hektner & Swenson, 2012· Kahn, Jones, & Wieland, 2012· Kokko & Pörhölä, 2009· Leff, Kupersmidt, Patterson, & Power, 1999· Mishna, Scarcello, Pepler, & Wiener, 2005· Mishna, Pepler, & Wiener, 2006· Newman, Murray, & Lussier, 2001· Nicolaides, Toda, & Smith, 2002· Smith & Shu, 2000)

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ

ΕΡΕΥΝΑ 1

676 φοιτήτριες/φοιτητές ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ

Γνώσεις, στάσεις, αντιλήψεις για τον σχολικό εκφοβισμό

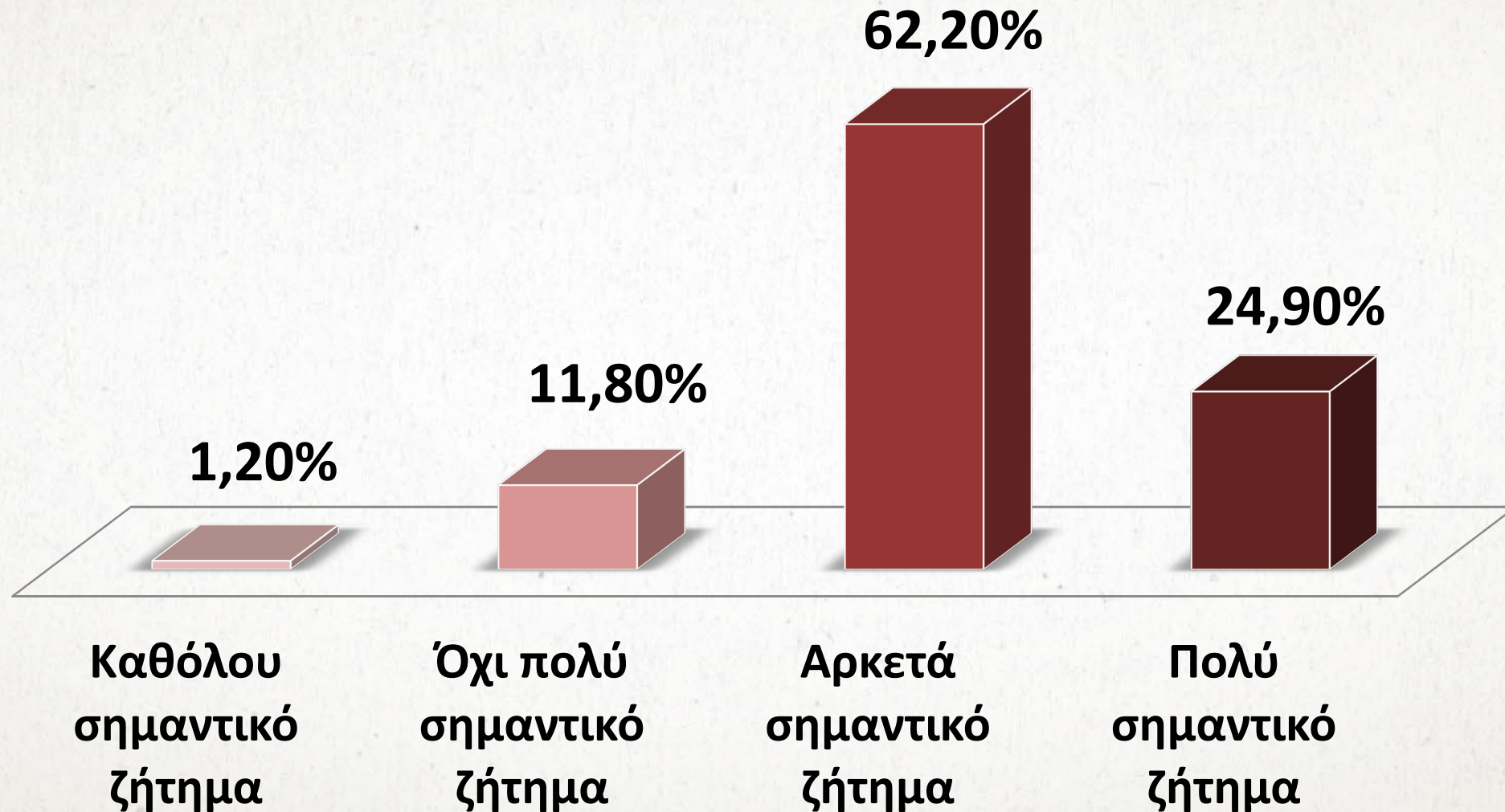
ΕΡΕΥΝΑ 2

549 φοιτήτριες/φοιτητές ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ

Αναδρομική αξιολόγηση του σχολικού εκφοβισμού

Αντιλαμβανόμενη σοβαρότητα προβλήματος σχολικού εκφοβισμού στην Ελλάδα

ΠΟΣΟ ΟΡΘΑ ΟΡΙΖΕΤΑΙ Ο ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ?

1. Πρόθεση πρόκλησης βλάβης
  2. Ενσυναίσθηση με το θύμα
  3. Συντελεστική βία
  4. Ασυμμετρία δύναμης
  5. Αρνητικές επιπτώσεις στο θύμα
  6. Άδικη, απρόκλητη πράξη
  7. **Ομαδικό φαινόμενο (< 15%)**
  8. Ευχαρίστηση του θύτη
  9. Διάρκεια, επανάληψη
-

ΠΟΣΟ ΟΡΘΑ ΟΡΙΖΕΤΑΙ Ο ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ?

1. Σωματικός εκφοβισμός
2. Λεκτικός εκφοβισμός
3. Ψυχολογικός εκφοβισμός
4. Απειλές
5. **Κοινωνικός αποκλεισμός (< 10%)**
6. Ρατσιστικός εκφοβισμός
7. Αρπαγή/καταστροφή πραγμάτων
8. Σεξουαλικός εκφοβισμός

Διαδικτυακός/ηλεκτρονικός εκφοβισμός ?

Έμμεσος εκφοβισμός ?

ΜΕΡΙΚΕΣ (ΠΙΘΑΝΩΣ ΔΥΣΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ) ΣΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ

- Ο εκφοβισμός ενισχύει την αυτοεκτίμηση του μαθητή.
περίπου 35%
  - Η θυματοποίηση από τους συμμαθητές βοηθά στο χτίσιμο του χαρακτήρα του μαθητή.
περίπου 20%
  - Ο εκφοβισμός αποτελεί φυσιολογικό τμήμα της αναπτυξιακής πορείας.
περίπου 10%
-

ΜΕΡΙΚΕΣ ΣΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ

- **Θυμώνω** όταν βλέπω να εκφοβίζονται μαθητές.
περίπου 90%
  - Τα θύματα του εκφοβισμού συνήθως **αξίζουν** αυτή την κατάσταση.
περίπου 4%
-

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΙΔΙ

άνω του 50%

1. **Να ενημερώσει κάποιο/α δάσκαλο/α.**
  2. Να ενημερώσει τους γονείς του.
  3. Να ζητήσει από τους δράστες να σταματήσουν.
  4. Να ζητήσει βοήθεια από τους φίλους του.
-

ΕΠΑΡΚΕΙΑ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΣ

- Αισθάνομαι ικανός/ικανή να αναγνωρίσω τον εκφοβισμό.
περίπου 60%
  - Αισθάνομαι ικανός/ικανή να αντιμετωπίσω τον εκφοβισμό.
περίπου 40%
  - Η πανεπιστημιακή εκπαίδευσή μου με έχει προετοιμάσει
επαρκώς για τη διαχείριση του εκφοβισμού.
περίπου 20%
-

ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΓΙΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Παράδοξο: η όχι επαρκής προετοιμασία συμβαδίζει με υψηλή ικανότητα για επιμέρους παρεμβάσεις.

Τα **χαμηλότερα ποσοστά** εμφανίζονται στις εξής παρεμβάσεις:

- Να κάνετε τους δράστες να σταματήσουν να εκφοβίζουν.
περίπου 65%
  - Να συζητάτε με τους δράστες χωρίς να τους κατηγορείτε.
περίπου 70%
-

ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΘΥΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ / ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

- Είχατε ποτέ εκφοβιστεί από τους συμμαθητές σας όταν πηγαίνατε στο σχολείο;
περίπου 60% (2-3 φορές και άνω)
  - Είχατε ποτέ εκφοβίσει συμμαθητές σας όταν πηγαίνατε στο σχολείο;
περίπου 25% (2-3 φορές και άνω)
  - Είχατε ποτέ αντιληφθεί να εκφοβίζεται κάποιος συμμαθητής σας όταν πηγαίνατε στο σχολείο;
περίπου 93% (2-3 φορές και άνω)
-

ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΘΥΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ / ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Τρόποι αντιμετώπισης

1. Προσπαθούσα να το αγνοήσω.
  2. Προσπαθούσα να το διαχειριστώ μόνος/μόνη μου.
  3. Προσπαθούσα να αποφύγω την κατάσταση.
  4. Προσπαθούσα να το διακωμωδήσω.
  5. Αντιστεκόμουν και ανταπέδιδα.
  6. Ζητούσα βοήθεια από φίλους.
  7. Ζητούσα βοήθεια από γονείς και συγγενείς.
  8. Δεν μπορούσα να το διαχειριστώ.
  9. **Ζητούσα βοήθεια από δάσκαλο/δασκάλα περίπου 10%**
-

ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΘΥΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ / ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

- Κατά τη διάρκεια των επεισοδίων εκφοβισμού είχατε σκεφτεί, έστω και για ένα λεπτό, να κάνετε κακό στον εαυτό σας ή να βάλετε τέρμα στη ζωή σας;
περίπου 5%
  - Νιώθετε έντονη ψυχολογική ενόχληση σε καταστάσεις που σας **θυμίζουν** τα περιστατικά εκφοβισμού;
περίπου 20%
  - Συμπτώματα **μετατραυματικής διαταραχής άγχους** (π.χ. flash-back, εφιάλτες)
περίπου 10%
-

ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΘΥΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ

Προβλέπουν:

Ισχυρές πεποιθήσεις:

- Ο εκφοβισμός ενισχύει την αυτοεκτίμηση του μαθητή.
- Η άσκηση κριτικής για τα σχολεία από τα Μ.Μ.Ε. αποτελεί ένα είδος εκφοβισμού προς αυτά.

Ισχυρές προτεινόμενες λύσεις για το θύμα:

- Να βάλει τα κλάματα.
  - Να απομακρυνθεί ήσυχα.
  - Να ενημερώσει κάποιον δάσκαλο.
-

ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Προβλέπουν:

Ισχυρές πεποιθήσεις:

- Η θυματοποίηση από τους συμμαθητές βοηθάει στο χτίσιμο του χαρακτήρα του μαθητή.
  - Ο εκφοβισμός αποτελεί φυσιολογικό τμήμα της αναπτυξιακής πορείας.
  - Τα θύματα εκφοβισμού συνήθως αξίζουν αυτή την κατάσταση.
  - Είναι ατιμωτικό για ένα σχολείο να αναφέρουν τα ΜΜΕ την ύπαρξη εκφοβισμού στο χώρο του.
  - Είναι ατιμωτικό για τα τοπικά γραφεία εκπαίδευσης να αναφέρουν τα ΜΜΕ την ύπαρξη εκφοβισμού σε κάποιο από τα σχολεία της περιφέρειάς τους.
-

ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Προβλέπουν:

Ισχυρές προτεινόμενες λύσεις για το θύμα:

- Να μην κάνει τίποτα και να ανέχεται την κατάσταση.
  - Να αγνοεί τον εκφοβισμό.
  - Να ενημερώσει τους γονείς του.
  - Να ενημερώσει κάποιον δάσκαλο.
-

ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Τα άτομα αυτά είναι πιθανό να:

- Δείχνουν λιγότερη ανησυχία και ενδιαφέρον για το θέμα.
  - Πιστεύουν λιγότερο στις δεσμεύσεις των δασκάλων και του σχολικού συστήματος να αντιμετωπίσουν το θέμα.
  - Νιώθουν καλύτερα προετοιμασμένοι για να αντιμετωπίσουν το θέμα.
-

ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ ΑΛΛΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Προβλέπουν:

Ισχυρές πεποιθήσεις:

- Ο εκφοβισμός αποτελεί φυσιολογικό μέρος της αναπτυξιακής πορείας.

Ισχυρές προτεινόμενες λύσεις για το θύμα:

- Να ζητήσει από τους δράστες να σταματήσουν.
-

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Είναι ανάγκη οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί:

- Να αναγνωρίζουν την πολυδιάστατη φύση του εκφοβισμού.
  - Να αναγνωρίζουν και να παραμερίζουν δυσλειτουργικές απόψεις και στάσεις για τον εκφοβισμό.
  - Να διευκολύνονται να διερευνούν τις προσωπικές εμπειρίες εκφοβισμού / θυματοποίησης / παρατήρησης εκφοβισμού, προτού εισέλθουν στο χώρο της εκπαίδευσης, αλλά και αργότερα.
  - Να διευκολύνονται να διερευνούν την προσωπική συναισθηματική αντίδρασή τους απέναντι στον εκφοβισμό.
-

«Ένα αγοράκι κυνηγούσε τα κορίτσια και τα ‘παρενοχλούσε’ κατά κάποιον τρόπο (είχαμε απευθυνθεί και στη δασκάλα για αυτό). Το ίδιο αγοράκι μού είχε βγάλει το ψευδώνυμο ‘καράφλα’, επειδή έχω κάπως μεγάλο μέτωπο. Για πολύ καιρό με ενοχλούσε αυτό! Για την ακρίβεια, μόλις πέρσι το ξεπέρασα με τη βοήθεια του φίλου μου.»

«Υβριστικές επιθέσεις μέσα στην τάξη, προσβολές σε βάρος μου, απομόνωση, στιγματισμός ότι είμαι διαφορετική, προσβλητικό κοίταγμα.»

«Στο γυμνάσιο όπου ήμουν, υπήρχε ένα παιδί μοναχικό, χωρίς παρέες, που κάποια άλλα παιδιά, τα λεγόμενα ‘μαγκάκια’ του σχολείου, άρχιζαν να τον κοροϊδεύουν, να τον κάνουν ρεζίλι μπροστά σε όλους. Πολύ άσχημο και λυπηρό θέαμα.»

«Νομίζω ότι ήμουν αρκετά ευαίσθητη με πολύ μικρή αυτοπεποίθηση, μπορούσε ο καθένας να με μειώσει για να νιώσει πιο δυνατός και δεν προέβαλα καμιά αντίσταση.»

«Η ευφυΐα μου και η άμεμπτη συμπεριφορά μου.»

«Τα κιλά μου και το γεγονός ότι υπήρξα πολύ καλόκαρδο παιδί που δεν ήθελε να εκδικηθεί κανέναν.»

«Ήμουν πολύ καλή μαθήτρια – ίσως η καλύτερη της τάξης – η δασκάλα με συμπαθούσε πολύ, οπότε πιστεύω ότι τα άλλα παιδιά ζήλευαν και γι' αυτό με κορόιδευαν.»

«Το ότι ήμουν καλή μαθήτρια και η δασκάλα της τάξης δεν είχε δημιουργήσει καλό κλίμα.»

«Σίγουρα έχει. Μια τέτοια κατάσταση μπορεί να κάνει τον καθένα είτε πιο δυνατό είτε πιο αδύναμο. Σε εμένα λειτούργησε ευεργετικά, απέκτησα περισσότερη ψυχική δύναμη, ψυχραιμία, υπομονή και με έκανε να καταλάβω πως όσο άσχημες κι αν είναι οι καταστάσεις, δεν πρέπει ποτέ να παραδινόμαστε αλλά να τις πολεμάμε με κάθε μέσο.»

«Ναι, έχουν μείνει οι αναμνήσεις και τα τραύματα.»

«Είναι μια εμπειρία δραματική, που σε βαραίνει και σε στενοχωρεί όσα χρόνια κι αν περάσουν.»

«Όχι, απλά νιώθω λύπη που το ελληνικό σχολείο δεν μπορεί να δημιουργήσει ανθρώπους ακέραιους, ευγενικούς και διακριτικούς. Η ζωή μου δεν έχει επηρεαστεί καθόλου από αυτό.»

«Ναι, γίνομαι δασκάλα για να το πολεμήσω και να βοηθήσω να μην υπάρχει.»

BULLYING, ΜΑΣ ΑΦΟΡΑ ΟΛΟΥΣ

8.30 Προσέλευση

9.00 – 9.30 Χαιρετισμοί

Μαριλένα Λασκαρίδου, Αντιπρόεδρος του «Ιδρύματος Αικατερίνης Λασκαρίδη»

Τάσος Κουράκης, Αναπληρωτής Υπουργός Παιδείας & Θρησκευμάτων

Γιάννης Πανούσης, Αναπληρωτής Υπουργός Προστασίας του Πολίτη

1ο ΠΑΝΕΛ: 9.30–11.30

Προεδρεύει η Καθηγήτρια Όλγα Θεμελή

9.30–9.45 Μάνος Σφακιανάκης, Στρατηγός ΕΛ.ΑΣ., Διευθυντής Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος, *Ασφαλής χρήση διαδικτύου – Μύθοι και πραγματικότητα.*

9.45–10.00 Diana Riboli, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμ. Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, *Από την ισότητα στον ανταγωνισμό. Η διαμόρφωση αντιλήψεων των παιδιών για βία, οργή και επιθετικότητα σε «βίαιες» και «μη-βίαιες» κοινωνίες. Μια συγκριτική ανθρωπολογική προσέγγιση.*

10.00–10.15 Όλγα Θεμελή, Επίκουρη Καθηγήτρια Εγκληματολογικής Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, *Σχολεία χαμένα στη μετάφραση σε μια κοινωνία κρίσης και βίας.*

10.15–10.30 Γιώργος Νικολαΐδης, Διευθυντής Ψυχικής Υγείας & Κοινωνικής Πρόνοιας, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, *Έκταση και χαρακτηριστικά της κακοποίησης-παραμέλησης του παιδιού στην Ελλάδα.*

10.30–10.45 Μαρία Τσάγκαρη-Καφαντάρη, Ψυχολόγος – Ειδική επιστήμονας Κύκλου Δικαιωμάτων του Παιδιού – Ανεξάρτητη Αρχή Συνήγορος του Πολίτη, *Η εμπειρία του Συνηγόρου του Πολίτη στο πεδίο του σχολικού εκφοβισμού, της βίας και επιθετικότητας μεταξύ συνομηλίκων, και η στοχοθεσία του Δικτύου Κατά της Βίας στο Σχολείο.*

10.45–11.00 Άκης Γιοβαζολιάς, Επίκουρος Καθηγητής Συμβουλευτικής Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, *Ο ρόλος των παρατηρητών στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.*

11.00–11.30 Συζήτηση

11.30–11.45 Διάλειμμα

2ο PANEΛ: 11.45–13.30

Προεδρεύει η Ψυχολόγος-Ειδική Παιδαγωγός Κατερίνα Λασκαρίδου

11.45–12.00 Αναστασία Σοφianoπούλου, MSc, Ψυχολόγος, Δρ. Κλινικής Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, *Το πρόγραμμα Διαμεσολάβησης Συνομηλίκων στο «Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη»: Εμπειρίες από την πιλοτική εφαρμογή του.*

12.00–12.15 2ο Γυμνάσιο Αγ. Βαρβάρας: Μαρία Ποτηροπούλου, Υπεύθυνη καθηγήτρια για το Πρόγραμμα Μεσολάβησης Συνομηλίκων & **η ομάδα των Μεσολαβητών**, *Επιλύοντας συγκρούσεις – γεφυρώνοντας διαφορές: Αποτίμηση δύο χρόνων λειτουργίας του θεσμού Συνομηλίκων Διαμεσολαβητών.*

12.15–12.30 **Ζάννειο Πρότυπο Πειραματικό Γυμνάσιο Πειραιά:** **Ελένη Σταυροπούλου**, Καθηγήτρια Γαλλικής Φιλολογίας & η ομάδα **«Μην το κρατάς μέσα σου!»**, Δράσεις φιλιαναγνωσίας για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της ενδοσχολικής βίας: Η ομάδα **«Μην το κρατάς μέσα σου!»**.

12.30–12.45 **Κώστας Μάγος**, Επίκουρος Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, **«Μια αρκούδα πολική έφτασε στην Αφρική»:** Μιλώντας για τον σχολικό εκφοβισμό σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας.

12.45–13.00 **Δήμητρα Γαβριήλ**, DEA, Δικηγόρος Αθηνών, Διαμεσολαβήτρια, Εκπαιδευτρια Διαμεσολαβητών & Συντονιστών Διαλόγου, 2015 JAMS Weinstein International Fellow, **Επανορθωτικοί Διάλογοι σε Κύκλο: Εφαρμογή πρακτικών Επανορθωτικής Δικαιοσύνης στα σχολεία.**

13.00–13.30 Συζήτηση

13.30–14.00 Διάλειμμα

3ο ΠΑΝΕΛ: 14.00–15.45

Προεδρεύει η Καθηγήτρια Ευαγγελία Γαλανάκη

14.00–14.15 **Άρτεμις Τσίτσικα**, Επίκουρη Καθηγήτρια Παιδιατρικής - Εφηβικής Ιατρικής, Επιστ. Υπεύθυνη Μονάδας Εφηβικής Υγείας (Μ.Ε.Υ), Β' Παιδιατρική Κλινική Πανεπιστημίου Αθηνών Νοσοκομείο Παίδων «Π. & Α. Κυριακού», **Εκφοβισμός και βία στον φυσικό και ψηφιακό κόσμο.**

14.15–14.30 Χριστίνα Μίλεση, Δρ. Κοινωνιολογίας, Σχολική Σύμβουλος Δημ. Εκπαίδευσης, συνεργάτις του προγράμματος «Αριάδνη», *Το Διαδίκτυο της Κοινωνικής Δικτύωσης: κίνδυνοι από την ανεξέλεγκτη χρήση του.*

14.30–14.45 Ευαγγελία Γαλανάκη, Καθηγήτρια Εξελικτικής Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών/ **Ειρήνη Αμανάκη**, Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, *Σχολικός εκφοβισμός: Μαθήματα από τους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς.*

14.45–15.00 Ευαγγελία Κογιαννάκη, Νομικός – Επιμελήτρια Ανηλίκων, Προϊσταμένη Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθήνας, *Όψεις του σχολικού εκφοβισμού στο ποινικό σύστημα.*

15.00–15.15 Γεράσιμος Κολαΐτης, Αναπληρωτής Καθηγητής Παιδοψυχιατρικής, Διευθυντής Παιδοψυχιατρικής Κλινικής Ιατρικής Σχολής Παν/μίου Αθηνών, Νοσοκομείο Παίδων «Η Αγία Σοφία», *Σχολικός εκφοβισμός και βία (bullying): άμεσες και μακροχρόνιες επιπτώσεις στα παιδιά και τους εφήβους.*

15.15–15.45 Συζήτηση

15.45–16.00 Διάλειμμα

4ο ΠΑΝΕΛ: 16.00–18.00

Προεδρεύει η Νομικός-Επιμελήτρια ανηλίκων Ευαγγελία Κογιαννάκη

16.00–16.15 Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης και Νέας Γενιάς

16.15–16.30 Βασίλης Νικολόπουλος, Προϊστάμενος Μονάδας Β1 της Ε.Υ.Ε., Υπεύθυνος Σχολικής Βίας & Εκφοβισμού του Υπουργείου Παιδείας, Μέλος Κ.Ε.Ε., *Δράσεις της Κ.Ε.Ε. για τη Σχολική Βία και τον Εκφοβισμό.*

16.30–16.45 Ηρώ Μυλωνάκου-Κεκέ, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Κοινωνικής Παιδαγωγικής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, *Ο Εκφοβισμός στο σχολείο ως κοινωνικοπαιδαγωγικό ζήτημα: Πόσο αποτελεσματική μπορεί να γίνει η σχολική κοινότητα στην πρόληψη και την αντιμετώπιση αντικοινωνικών συμπεριφορών;*

16.45–17.00 Μυρσίνη Ζορμπά, Πρόεδρος του Δικτύου για τα Δικαιώματα του Παιδιού, *Η δύναμή μου: τάυρος ή ελέφαντας;*

17.00–17.15 Κατερίνα Λασκαρίδου, Ψυχολόγος, Ειδική Παιδαγωγός, Υποψ. Δρ. Πανεπιστημίου Birmingham, Υπεύθυνη Προγραμμάτων Ψυχικής Υγείας του «Ιδρύματος Αικατερίνης Λασκαρίδη», *«Πρώτα αλλάζω εγώ» – Επικοινωνία και επίλυση συγκρούσεων στην οικογένεια και το σχολείο για ένα αύριο χωρίς βία.*

17.15–18.00 Συζήτηση